

МЕЃУНАРОДНА МИСИЈА ЗА НАБЉУДУВАЊЕ НА РЕФЕРЕНДУМОТ Поранешна југословенска Република Македонија, Референдум, 30 септември 2018

ИЗЈАВА СО ПРЕЛИМИНАРНИ НАОДИ И ЗАКЛУЧОЦИ

ПРЕЛИМИНАРНИ ЗАКЛУЧОЦИ

Иако правната рамка недоволно ги покрива сите аспекти, референдумот од 30 септември беше администриран непристрасно, а темелните слободи беа почитувани низ целата кампања. Изборната администрација беше колегијална и ги запазуваше роковите, но не беше секогаш целосно транспарентна во своето работење. Отсуството на активна кампања „Против“ или организирана кампања за бојкот значеше дека медиумите имаат тешкотии во обезбедувањето балансирано покривање, но тие им пренесоа на гласачите опсежни информации и разновидни гледишта. Денот на референдумот беше главно мирен и добро организиран, а процедурите се администрираа професионално и транспарентно.

На 30 јули, Собранието распиша консултативен референдум за одобрување на билатералниот договор со Грција, којшто предвидува уставни амандмани со кои, меѓу другото, ќе се смени името на државата. Спроведувањето на договорот се смета за предуслов за интеграцијата во ЕУ и НАТО. Референдумот бара од гласачите да решат „Дали сте за интеграција во ЕУ и НАТО со прифаќање на договорот меѓу Република Македонија и Република Грција?“. До Уставниот суд беа поднесени три иницијативи што ја оспоруваа одлуката на Собранието да го одржи референдумот, како и формулацијата на прашањето, но тие иницијативи беа отфрлени.

Правната рамка за референдумот не е ниту сеопфатна, ниту усогласена. Законот за референдум ги изложува основните правила за референдумскиот процес, но му недостигаат подробности за определени суштествени аспекти. Обидите на Државната изборна комисија (ДИК) да ги пополни овие празнини и да разјасни други прашања преку регулатива, покренеа прашања околу нивната правна основа и делокругот на регулаторни овластувања на ДИК.

Неодамнешните амандмани на Изборниот законик воведоа времена ДИК, за период од шест месеци. ДИК го администрираше референдумот непристрасно, и главно ги почитуваше законските рокови. Комисијата одржуваше редовни јавни состаноци што беа водени на ефикасен и колегијален начин, но недостигаше суштествена дебата за клучни прашања. Комисиите на пониско ниво генерално работеа на професионален начин и ја уживаа довербата на локалните засегнати страни.

ДИК спроведе кампања за информирање на гласачите која ја нагласуваше слободата на избор и на учество, наместо да поттикнува излезност. Иако властите вложија одредени напори да обезбедат јавни информации поврзани со договорот, содржината на договорот не беше доволно објаснета. Радиодифузните медиуми во голема мерка ја пополнија оваа празнина преку обезбедување информативни програми поврзани со договорот и референдумот, што ја подобри можноста на гласачите да направат информиран избор.

Граѓаните на возраст од најмалку 18 години имаат право на глас, освен оние што се со судска одлука прогласени за деловно неспособни. Конечниот избирачки список броеше 1,806,336 лица со право на глас. И покрај долготрајните структурни прашања и релевантноста на

прагот на излезност за референдумот, соговорниците на ММНР не ја наведуваа точноста на избирачкиот список како голема причина за загриженост.

Референдумската кампања беше мирна и генерално активна ширум земјата, а слободите на собирање, здружување и изразување се почитуваа. Собранието, првенствено преку владејачките партии СДСМ и ДУИ, ја предводеше кампањата „За“, која доби широка поддршка од етничките заедници, а содржеше и висок степен на ангажман на странски лидери и претставници на ЕУ, САД и НАТО. Иако немаше активна кампања „Против“, една коалиција на граѓански здруженија и две помали политички партии се залагаа за бојкот, преку митинзи и на социјалните медиуми, често користејќи потпалувачки јазик.

Законската рамка за финансирање на референдумската кампања не содржи ограничувања на трошењето и и` недостигаат јасни барања за финансиски извештаи, процедури на ревизија и санкции. Владата распредели околу 1.3 милиони евра на Собранието, за да ги потроши на реклами во медиумите, што опозицијата го одби; оттука, се трошеше само делот на јавните средства наменет за кампањата „За“. Немаше сеопфатно барање за пријавување на финансирањето на кампањите, што ја поткопа транспарентноста.

Медиумите им понудија на граѓаните големо количество информации поврзани со референдумот. Рекламите поврзани со референдумот редовно се емитуваа на приватните медиуми. Јавните медиуми не беа обврзани да обезбедат бесплатно медиумско време. Имајќи предвид дека немаше активна кампања „Против“, а во комбинација со кампањата „Бојкотирам“ водена првенствено на социјалните медиуми, гледиштата изразени од кампањата „За“ јасно доминираа кај сите радиодифузери. Повеќето мониторираните телевизиски канали организираа специјални програми што обезбедуваа разновидни информации за поширокиот контекст на референдумот.

Законската рамка предвиде набљудување на референдумот од страна на меѓународни и граѓански набљудувачи. Предлагачот на референдумот, во овој случај Собранието, имаше право да назначи набљудувачи да ги набљудуваат избирачките места, но тоа реши да не го стори тоа. На политичките партии не им беше дозволено да набљудуваат надвор од ова.

Гласањето на денот пред референдумот и денот на референдумот протекоа регуларно. Процедурите на избирачките места беа администрирани професионално и транспарентно, без поголеми неправилности. Во голем број случаи, акредитираните граѓански набљудувачи не умееја да се идентификуваат себеси и се чини дека беа поврзани со политички партии.

ПРЕЛИМИНАРНИ НАОДИ

Предисторија

Пристапувањето на земјата кон Европската Унија (ЕУ) и Северноатланскиот пакт (НАТО) историски беше попречено поради немањето консензус меѓу земјите-членки на овие организации во поглед на името на земјата. На 17 јуни 2018, по една година преговори под закрила на Обединетите Нации, земјата потпиша билатерален договор со Грција. Договорот предвидуваше уставни амандмани што вклучуваат и промена на уставното име на земјата во

„Република Северна Македонија.”¹ Спроведувањето на договорот се смета за предуслов за интеграција во ЕУ и НАТО.²

Одлуката да се одржи консултативен референдум за одобрување на договорот беше изгласана во Собранието на 30 јули, без да се постигне консензус со опозицијата околу консултативната природа на референдумот и без да се одлучи за формулацијата на прашањето.³ По референдумот, уставните амандмани и натаму ќе треба да се изгласаат во Собранието со двотретинско мнозинство, до крајот на 2018.⁴ Откако амандманите ќе се донесат, Договорот потоа ќе треба да се усвои во парламентот на Грција.

Законска рамка

Референдумот е првенствено регулиран со Уставот од 1991 (со последни амандмани во 2011) и Законот за референдум и други облици на непосредно изјаснување на граѓаните, од 2005 година (Законот за референдум).⁵ Законската рамка не е ниту сеопфатна, ниту усогласена.⁶ Законот за референдум ги пропишува основните правила за референдумскиот процес, но му недостигаат подробности за некои суштествени аспекти.⁷ Законот за референдум пропишува дека Изборниот законик од 2006 година се применува за она што не е уредено поинаку. ДИК издаде регулатива што ги примени одредбите од Изборниот законик на референдумот, што се однесува на изборната администрација и на регистрацијата на гласачите, но не и на финансирањето и на водењето кампања.⁸ Исклучувањето на овие области од законската рамка доведе до извесна конфузија кај засегнатите страни, во поглед на важечките правила, и ја намали правната сигурност.⁹ Обидите на ДИК да ги пополни овие празнини и да ги

¹ Види [комплетен текст на билатералниот договор](#).

² На својот самит во јули 2018, НАТО упати официјална покана до земјата да ги почне преговорите за членство, [под услов да се спроведе договорот со Грција](#). ЕУ, слично, посочи дека [почнувањето на разговорите за членство е поврзано со разрешувањето на спорот за името](#).

³ Одлуката да се одржи референдумот се изгласа со 69 гласа за и ниту еден против. Претставниците на опозицијата не беа присутни на гласањето.

⁴ Законодавството бара законски обврзувачки референдум за членство во меѓународни здруженија или сојузи. Владата ја информираше ММНР дека ќе биде потребен дополнителен референдум непосредно пред евентуалното пристапување во членство на ЕУ. Со одлука на Собранието од 1993 се одобри потенцијалното членство на земјата во НАТО.

⁵ Во дополнителното законодавство спаѓа Кривичниот законик, Законот за јавни собири, Законот за спречување корупција, Законот за управни спорови, Законот за медиуми, како и Законот за аудио и аудиовизуелни медиуми. Во согласност со претходните препораки на ОДИХР и Венецијанската комисија при Советот на Европа, владата, во консултации со граѓанското општество и со политичките партии, презеде чекори за да го реформира изборното законодавство, иако тие реформи допрва претстојат.

⁶ Регулативата на ДИК за овој референдум признава дека Законот за референдум не е усогласен со Изборниот законик. Меѓу недоследностите се и составот на избирачките одбори, процедурите за разрешување на спорите и присуството на партиски набљудувачи на избирачките места.

⁷ На пример, она што претставува водење кампања, право и правила за физички и правни лица да водат кампања, правила за финансирање на кампањата и право на овластениот предлагач да поднесува приговори.

⁸ ДИК и` објасни на ММНР дека концептот на „изборна кампања” во Изборниот законик се однесува на кандидати и политички партии, па оттука не се применува на активностите во референдумска кампања.

⁹ На пример, ДИК и Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги издадоа контрадикторни насоки (види *Медиуми*). Покрај ова, ДИК прими писма со кои се побара појаснување на применливоста на Изборниот законик и Законот за финансирање на политичките партии во поглед на водењето кампања од страна на странците, присуството на набљудувачи од политички партии, како и користењето посебни сметки за финансирањето на кампањите (види *Финансирање на кампањата*).

разјасни другите прашања преку нова регулатива покрената преку прашања околу нивната правна основа и делокругот на регулаторни овластувања на ДИК.¹⁰

Законот за референдум бара прашањата за кои се одлучува да се „прецизно формулирани и недвосмислени, за граѓаните да можат да одговорат „За“ или „Против“. Прашањето на гласачкото ливче беше: „Дали сте за членство во ЕУ и НАТО со прифаќање на договорот меѓу Република Македонија и Република Грција?“ Некои од соговорниците на ММНР набележаа дека сложената природа на прашањето, немањето експлицитна референција кон промената на уставното име на земјата и други имплицитни уставни амандмани можат да ги заведат граѓаните. Други засегнати страни тврдеа дека има директна врска меѓу различните делови на прашањето, за што сведочат јавните изјави на функционерите на ЕУ и НАТО дека договорот е предуслов за интеграција.¹¹ На јавната седница на 19 септември, Уставниот суд дебатираше за слабостите во формулацијата на прашањето, но ја потврди уставноста на процесот (види *Приговори и жалби*).

Законот бара праг од мнозинство од регистрираните гласачи за референдумот да се смета за усвоен, но не кажува изрично дали тоа важи за консултативен референдум.¹² Имајќи ја предвид консултативната природа, владата не идентификуваше *de facto* критериуми, како што се прагот на излезност или процентот на гласови „За“, со кои тие би продолжиле или не би ги продолжиле со предложените уставни амандмани во Собранието, по референдумот. Сепак, и премиерот, и министерот за надворешни работи и претседателот на Собранието посочија дека со амандманите ќе се продолжи, без оглед на излезноста, доколку мнозинството гласови се „За“. Јавноста, вклучувајќи ги и оние што се залагаа за бојкот, нашироко го поврза прагот со успешноста на референдумот. Различните толкувања на прагот создадоа неизвесност околу процедуралните последици од гласањето.

Референдумска администрација

Референдумот го администрираше изборна администрација од три нивоа, што се состоеше од Државната изборна комисија (ДИК), 80 Општински изборни комисији (ОИК) и Изборна комисија на Град Скопје, како и 3,480 Избирачки одбори (ИО).¹³ Дополнителни 33 ИО беа воспоставени во дипломатско-конзуларните претставништва (ДКП) за гласање надвор од земјата, а еден дополнителен ИО во ДИК, за да го администрира на гласањето на членовите на ИО распоредени во овие ДКП.

¹⁰ На пример, регулативата на ДИК наложи на Собранието задолжително да му се стави на располагање посебен медиумски простор, а поплаките во врска со регистрацијата на гласачите ги префрли во надлежност на Врховниот суд. Ставот 9 од Генералниот коментар број 25, на Комитетот за човекови права на ОН (the UN Human Rights Committee, CCPR) наведува дека ваквите „Права и обврски... треба да се гарантирани со закон“. Секција II.2.a. of [Кодексот на добри практики за референдуми, на Венецијанската комисија, од 2007 година](#) препорачува дека „освен правилата за техничките прашања и подробности (што може да се вклучени во регулатива на извршната власт“, правилата од законот за референдум треба да имаат најмалку ранг на статут“.

¹¹ Секција III.2. од [Кодексот на добри практики за референдуми](#) препорачува прашањето да не биде повеќезначно и да не сугерира одговор, и дека „мора да има интринзична врска меѓу различните делови од секое од прашањата што се ставени на гласање, со цел да се гарантира слободното право на глас на гласачот, кој не смее да се повика да прифати или одбие во целина одредба без интринзична врска“.

¹² Членот 8 од Законот за референдум пропишува и задолжителен и консултативен референдум, а Членот 30.1 го пропишува кворумот од мнозинството регистрирани гласачи за референдумот да се „смета за успешен“.

¹³ На 14 септември, ДИК објави список од 81 избирачки места лоцирани во 27 општини, со помалку од 10 гласачи. ОИК добија инструкции да не назначуваат членови на ИО за овие избирачки места, а односните гласачи да ги насочуваат кон наредното најблиско избирачко место. Сепак, резултатите од тие избирачки места и натаму се евидентираат во одделен протокол, што би можело да ја наруши тајноста на гласот, поради мошне малиот број на гласачи.

Отстапувајќи од добрите практики, со последните амандмани на Изборниот законик од јули 2018 се вовеле Привремена ДИК, со мандат од шест месеци.¹⁴ Седумте члена, од кои три се жени, се предложени од парламентарните партии; четири од владејачката коалиција, вклучувајќи го и потпретседателот, а три од опозицијата, вклучувајќи го претседателот.¹⁵ Изборниот законик предвидува назначување на заменик генерален секретар; сепак, оваа позиција не беше ни дефинирана, ниту пополнета.

ОИК се составени од пет члена (и заменици) кои се со мандат од пет години и се назначени по случаен избор од редот на јавните службеници. ОИК го надзираа администрирањето на референдумот во секоја општина, ги назначуваа и обучуваа ИО, а управуваа и со други технички подготовки. ИО се состојат од три члена (и заменици) одбрани по случаен избор од редот на јавните службеници, и беа одговорни за управување со избирачките места и спроведување на процедурите на гласање и пребројување.¹⁶ За референдумот ИО не вклучуваа два времени члена, предложени од партиите, како што е предвидено во Изборниот законик за изборите. И покрај некои доцни промени во составот на ОИК и ИО, барањето за балансирана етничка и родова застапеност во избирачките комисии беше главно почитувано.¹⁷

ДИК го администрираше референдумот непристрасно и генерално ги запази законските рокови. Комисијата одржуваше редовни јавни состаноци што беа водени ефикасно и колегијално. Сепак, на јавните седници недостигаше суштествена дебата, а одлуките се усвојуваа едногласно, по претходни работни средби што не беа отворени за јавноста, ниту за набљудувачите.¹⁸ Иако ДИК ги објави повеќето свои одлуки и клучните информации на својот веб-сајт, не беа објавени сите одлуки, што не е во согласност со интерниот деловник на ДИК.¹⁹ Покрај ова, сите одлуки за тендерските постапки за избор на добавувачи беа донесувани на затворени состаноци на комисијата за набавки на ДИК.

Комисиите на пониско ниво генерално работеа професионално и уживаа доверба на локалните чинители. Сепак, иако седниците на повеќето ОИК беа јавни, во неколку случаи тие не беа најавени однапред, што го отежна набљудувањето.²⁰ Извесен број ОИК ја информираа Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот за неисплатени надоместоци од 2016 и 2017, а многу од нив се жалеа дека распределбата на средства не ги

¹⁴ Секциите П.3.1.с од [Кодексот на добри практики за референдуми](#) и П.3.1.с. од [Кодексот на добри практики за изборни прашања, на Венецијанската комисија, од 2002 година](#) препорачува централната комисија да биде постојана по својата природа. Претходните членови на ДИК поднесоа оставки во јануари 2018 година, по корупциски скандал.

¹⁵ Тројца од членовите имаат претходно искуство со изборна администрација, вклучувајќи и поранешен претседател на ДИК.

¹⁶ Членовите на ОИК и ИО беа именувани на мандати од пет, односно четири години, во 2016 и 2017.

¹⁷ Изборниот законик пропишува дека етничките заедници што претставуваат над 20 проценти од населението во една општина треба да се застапени во ОИК и во ИО-и, додека најмалку 30 проценти од членовите на сите изборни тела треба да доаѓаат од секој од родовите.

¹⁸ Според ДИК, на овие работни состаноци се оценувало спроведувањето на календарот на активности и се постигнувал консензус за нацрт-одлуките и извештаите изготвени од професионалните вработени. Членот 32.2 of Законот за референдум и Членот 24 од Изборниот законик бараат работата на ДИК да биде јавна, како што е препорачано и со став 3.1 од Кодексот на добри практики за изборни прашања, на Венецијанската комисија, од 2002 година.

¹⁹ Според Членот 76 од интерниот деловник на ДИК, сите акти усвоени од страна на Комисијата треба да се објават на нејзиниот веб-стајт. Од првите седум седници на ДИК, 4 од вкупно 13 одлуки се' уште не се објавени.

²⁰ На пример, состаноците на ОИК на Бутел беа отворени само за акредитирани набљудувачи, доколку се најавиле однапред. Седниците на ОИК Аеродром беа затворени, а записниците од седниците не се објавуваат, но одлуките се објавуваат во општинското гласило. Записниците од состаноците на некои ОИК не беа достапни на набљудувачите од Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот.

земала предвид бројот на избирачките места или растојанието меѓу нив, во секоја од општините.

ДИК спроведе каскадни обуки за изборните комисии на пониско ниво, употребувајќи презентации, прирачници и видеа. Обуките за ОИК набљудувани од Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот беа добро организирани, интерактивни и водени и на македонски и на албански јазик, кога беше потребно. Сепак, ДИК доцнеше со спроведувањето на обуките за ОИК и реши да ги спои со обуката за обучувачи. Обуките на ИО набљудувани од Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот беа понеорганизирани и со понизок квалитет. Прирачниците за обука беа достапни само за обуката на членовите на ИО.

Позитивно е што во согласност со претходните препораки на ОДИХР, ДИК спроведе кампања за информирање на гласачите, вклучувајќи и телевизиски и онлајн содржини, од кои голем дел се обраќаа на помладите гласачи. Материјалот се фокусираше на процедурите на денот на референдумот и како да се лоцираат избирачките места, а ја нагласуваше слободата на изборот и учеството, поскоро отколку да поттикнува на излезност. Властите вложија извесни напори да обезбедат информации поврзани со договорот. Сепак, суштината на договорот и нејзините потенцијални ефекти беа објаснети недоволно или предочна во кампањата.²¹ Радиодифузните медиуми во голема мерка ја пополнија оваа празнина со обезбедување информативни програми поврзани со Договорот и со референдумот, што ја подобри способноста на гласачите да направат информиран избор (види го делот *Медиуми*).²²

Регистрација на гласачите

Граѓаните на возраст од најмалку 18 години имаат право да гласаат, освен оние кои се со судска одлука прогласени за деловно неспособни. Лишувањето од правото на глас врз основа на менталната или интелектуалната попреченост е во спротивност со меѓународните стандарди.²³ Согласно со Изборниот законик, единствено лицата со регистрирана адреса и валидна лична карта или биометриски пасош се вклучени во избирачкиот список. Постапувајќи по претходна препорака на ОДИХР, властите покренаа операција на обнова на истечените документи на лицата кои отслужуваат затворска казна.²⁴

Регистрацијата на гласачите е пасивна за гласањето во земјата. Избирачките списоци ги составува ДИК врз основа на податоците од различните регистри на граѓаните и на

²¹ На пример, неколку од соговорниците на Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот изразија несигурност околу тоа дали ќе биде потребен дополнителен референдум за членство во ЕУ, и дали ова прашање беше предлог од тековното референдумско прашање.

²² Став 11 од Генералниот коментар број 25 на UN CCPR наведува дека „едукацијата на гласачите и кампањи за регистрација се неопходни за да се обезбеди делотворно остварување на правата од член 25 од страна на информирана заедница“. Секцијата I.3.1. од [Кодексот на добри практики за референдуми](#) наведува дека „властите мора да обезбедат објективни информации“ и дека „материјалите од поддржувачите и противниците треба да се достапни за избирачите доволно време пред гласањето“.

²³ Членовите 12 и 29 од Конвенцијата на ОН од 2006, за правата на лицата со попреченост (КПЛП). Види, исто така, став 9.4 од Коминикето бр. 4/2011 на од 2013 година, кое наведува дека “Членот 29 не предвидува некои разумни ограничувања, ниту пак дозволува исклучоци за која и да е група лица со попреченост. Оттука, исклучувањето на правото на глас врз основа на перципирана или стварна психосоцијална или интелектуална попреченост, вклучувајќи и ограничување по индивидуализирана проценка, претставува дискриминација врз основа на попреченост, во смисла на член 2 од Конвенцијата”. Став 41.1 од Московскиот документ на ОБСЕ, од 1991 година, ги обврзува земјите-членки „да обезбедат заштита на човековите права на лицата со попреченост“.

²⁴ Оваа иницијатива резултираше со издавање на 260 нови лични карти.

населението. Во тек на јавниот увид што се одржа од 9 до 23 август, вкупно 5,641 гласачи дојдоа лично да си ги проверат личните информации, што резултираше со 94 нови записи, 295 бришења и 74 корекции. ДИК го заклучи избирачкиот список на 7 септември, а конечниот список содржеше 1,806,336 лица со право на глас. Министерството за надворешни работи ја информираше ДИК дека 2,694 гласачи активно се регистрирале за гласање надвор од земјата.

Сите соговорници на ММНР наведоа/ дека долготрајните проблематични прашања во врска со точноста на избирачките списоци и структурните недостатоци идентификувани во претходните извештаи на ОДИХР и РАСЕ остануваат нетретираны.²⁵ Сепак, и покрај релевантноста на прагот на излезност за референдумот, соговорниците не ја наведуваат точноста на избирачкиот список како голема причина за загриженост.

Кампања за референдумот

Иако официјалниот период на кампања започна на 30 јули, датумот на распишување на референдумот); повеќето засегнати страни ги интензивираа своите активности по 10 септември.²⁶ Кампањата заврши 48 часа пред денот на референдумот и беше главно активна и мирна широм земјата. Немаше ограничувања на фундаменталните права поврзани со кампањата, вклучувајќи ја слободата на собирање, здружување и изразување.²⁷

Собранието, како овластен предлагач на референдумот, ја предводеше кампањата „За“, што беше видлива широм земјата и се фокусираше на придобивките од членството во ЕУ и НАТО, особено за помладата генерација²⁸. Владејачката партија, Социјалдемократскиот сојуз на Македонија (СДСМ), се здружи со над 100 организации од граѓанското општество за да се залага за гласање „За“, со пораката „Излези за Европска Македонија“. Материјалите за кампањата опфаќаа дистрибуција на постери, брошури, билборди, посети врата до врата, како и митинзи и трибини.²⁹ Кампањата, исто така, се потпираше на платформите на социјалните медиуми за да ги надополни своите активности.

За разлика од Изборниот законик, Законот за референдум не ја регулира вклученоста на јавни и странски функционери во кампањата. Премиерот, министрите и пратениците активно учествуваа во кампањата „За“, а на локалните настани од кампањата често им се придружуваа и градоначалниците.³⁰ Кампањата, исто така, содржеше висок степен на меѓународен ангажман, со странски лидери и претставници на ЕУ, САД и НАТО кои го посетуваа Скопје за да го промовираат билатералниот договор и да ја поттикнат

²⁵ Законските одредби што го регулираат регистарот на адреси, вклучувајќи го и ажурирањето на документацијата, бришење на истечените адреси и превенирање регистрирање на адреси со недоволен доказ, се недоследни, како што се и дефинициите на времено и трајно живеалиште на граѓаните кои живеат во земјата и во странство. Покрај ова, правилото што бара лицата да изјават промена на адреса не се спроведува.

²⁶ Овој датум коинцидира со почнувањето на парламентарниот распуст, а исто така овозможува и 20 дена водење кампања, во согласност со Членот 69-а(2) од Изборниот законик.

²⁷ Претставници на „Обединета Македонија“ ја информираа Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот дека компаниите за рекламирање одбиле да ги постават нивните билборди.

²⁸ Законот за референдум предвидува дека овластениот предлагач на национален референдум може да биде Собранието или група од 150,000 граѓани.

²⁹ Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот набљудуваше вкупно 45 митинзи на кампањата „За“ во Битола, Демир Хисар, Гостивар, Крива Паланка, Крушево, Куманово, Охрид, Штип, Струга, Струмица; Тетово и Велес, меѓу другото.

³⁰ Настапите на локалните функционери набљудувани од страна на Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот беа главно надвор од работното време.

излезноста.³¹ Речиси сите овие официјални претставници го категоризираа договорот како „историски“, а неговото одобрување како предуслов за членство во ЕУ и НАТО, при што некои од нив експлицитно го поддржаа гласот „За“.³² Делегацијата на Европската Унија спроведувааше активности за комуникација со граѓаните, под слоганот „Замисли иднина заедно.“ Голем број од соговорниците на ММНР опишаа дека не се прави разлика меѓу меѓународните активности и националната кампања „За“, која со тоа беше надополнета.

И покрај фактот што соговорниците на ММНР од заедниците и партиите на етничките малцинства потврдија дека се во полза на референдумот и ќе ги поттикнат своите следбеници да гласаат „За“, кампањата остана доста тивка во овие заедници. Повеќето партии на етничките Албанци и Роми водеа одделна кампања, со пораки што ги таргетираа нивните заедници; најголемата од нив, Демократската унија за интеграција (ДУИ), повремено се координираше со активностите на СДСМ.

Главната опозициска партија, Внатрешната македонска револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство (ВМРО-ДПМНЕ), го осуди договорот со Грција како „капитулација“ и закана за идентитетот и историјата. Сепак, партијата не заведе официјален став за референдумот, а претседателот на партијата на 11 септември објави дека граѓаните треба „да постапат според својата совест“.³³ Неколку сегашни и поранешни функционери на ВМРО-ДПМНЕ го критикуваа ставот на раководството на партијата, при што некои јавно го поддржуваа референдумското прашање и поттикнуваа излезност, а други посочуваа дека имаат намера да гласаат против.³⁴ Иако партијата не водеше официјална кампања поврзана со референдумот, таа водеше постојана анти-владина кампања, која опфати и протестни маршови и содржини на социјалните медиуми со критики на владините политики, истовремено осудувајќи го договорот со Грција.

Иако немаше организирана кампања “Против“, 72 граѓански здруженија и две вонпарламентарни политички партии, Обединета Македонија и Глас за Македонија се залагаа за бојкот за да спречат референдумот да го достигне прагот на излезност од 50 проценти. Кампањата за бојкот беше активна преку митинзи и на социјалните медиуми, со националистичка реторика што често беше потпалувачка.³⁵ Имаше случаи на дезинформации, од кои некои наводно финансирани од странски актери, но тие не беа пренесени од традиционалните радиодифузни медиуми и нивниот опфат остана ограничен на просторот онлајн.³⁶ Претседателот, кој претходно одби да ја потпише ратификацијата на договорот во Собранието, објави дека нема да гласа на референдумот.

³¹ Меѓу другите, високиот претставник на ЕУ, Генералниот секретар на НАТО. Секретарот за одбрана на САД, германскиот канцелар, австрискиот канцелар и министерот за одбрана на Италија.

³² Генералниот секретар на НАТО јавно кажа, [во тек на посетата на земјата на 6 септември](#), „Знам дека некои во земјата мислат дека можат да кажат „не“ на референдумот, но „да“ за членството во НАТО и ЕУ. Не постои таква алтернатива. Опцијата дека може да се отфрли Договорот, а да се приклучите на НАТО, е илузија“. Учесниците на состанокот на Заедничкиот парламентарен комитет (ЗПК) на ЕУ во септември посочија дека договорот и` овозможува на земјата побрзо да се придвижи кон интеграција во ЕУ и НАТО.

³³ Види ја [целосната изјава](#).

³⁴ На 12 септември, група основачи на партијата објавија документ за поддршка на референдумот. Градоначалникот на Кавадарци изјави дека партијата треба да ги повика своите членови да гласаат, а општински советник од Скопје ја изрази својата поддршка за референдумот. Поранешен министер за надворешни работи и лидер на партијата отворено се залагаа за бојкот.

³⁵ Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот набљудуваше 6 митинзи и автобус на *бојкотирам* во Битола, Куманово, Могила, Новаци, Ранковце и Старо Нагоричане..

³⁶ Во однос на социјалните медиуми, анализите на Твитер спроведени од агрегаторот на вести [Time.mk](#) посочи дека тоа е веројатно резултат на малиот број на корисници на Твитер што ја споделуваат истата содржина за да ја зголемат видливоста на темата, но без думет до поширока публика на социјалните медиуми.

Некои од соговорниците на ОДИХР дадоа наводи за притисоци вршени врз државните службеници и наставниците за да гласаат, иако не беа дадени конкретни докази за поткрепа на тие наводи. До локалното јавно обвинителство беше поднесена пријава во врска со наводна повреда на Кривичниот законик во тек на едно од јавните обраќања на премиерот во тек на кампањата.³⁷

Финансирање на кампањата

Партиите и другите учесници ги самофинансираа своите кампањи преку приватни донации. Иако законската рамка не предвидува јавно финансирање на референдумот, владата распредели 80 милиони денари (околу 1.3 милиони евра) на Собранието, како овластен предлагач, за да ги потроши на медиумско рекламирање во тек на референдумската кампања. Координативната комисија во рамки на Собранието отвори наменска банкарска сметка за ова јавно финансирање и изврши директни исплати на телевизиските и радио-станиците, за медиумското време. ВМРО-ДПМНЕ ја критикуваше одлуката да се распределат јавни средства и го одби својот дел од финансирањето, велејќи дека ваквото користење на јавните средства не е во интерес на граѓаните.³⁸ Како резултат на ова, јавните средства се трошеа само во полза на кампањата „За“. Неколку мали партии и организации од граѓанското општество исто така приговараа на користењето владини средства.³⁹

Законската рамка за финансирање на референдумската кампања не содржи ограничувања на трошењето, а недостигаат и јасни барања за обелоденување, процедури за ревизија и санкции. Регулативата на ДИК бара само Собранието, како овластен предлагач, да поднесе извештај за финансирањето на кампањата, за тоа како ги користело јавните средства, во рок од 30 дена од референдумот.⁴⁰ За разлика од изборите, од политичките партии и другите чинители не се бара да поднесат сметка за нивните расходи или донациите за референдумската кампања. Ограничената регулатива и нетранспарентноста на финансирањето на кампањата не е во согласност со меѓународните стандарди.⁴¹

Медиуми

Повеќето новинари со кои се сретна Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот наведоа подобрена работна клима и намален политички притисок последниве години. Иако медиумските куќи и натаму се во финансиски тешкотии, особено на локално ниво, голем

³⁷ На митингот во Крива Паланка на 12, се чини дека премиерот [ги поттикна сопствениците на бизниси](#) да плаќаат бонуси на вработените, за гласање (видео со титл на англиски јазик).

³⁸ 40 проценти од финансирањето распределено за опозицијата ќе се врати во владиниот буџет.

³⁹ Секција II.3.4. од [Кодексот на добри практики за референдуми](#) наведува дека генералните правила за финансирањето на политичките партии и изборните кампањи мора да се применуваат и на јавното и на приватното финансирање на референдумите. Политичката партија *Левица* поднесе писмо до Државниот завод за ревизија (ДЗР) барајќи да ја ревидираат усогласеноста на одлуката за распределба на јавни средства со Законот за финансирање на политичките партии. ДЗР ја информираше Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот дека ќе го разгледа ова барање во тек на својата наредна годишна ревизија.

⁴⁰ Регулативата на ДИК бара овие извештаи да се поднесат до ДЗР, Државната комисија за спречување на корупција (ДКСК) и ДИК. Сепак, ДКСК во моментот не функционира, зашто сите нејзини членови поднесоа оставки.

⁴¹ Членот 7.3 од Конвенцијата на ОН против корупција, од 2003 година, бара државите да „размислат за преземање соодветни законодавни и управни мерки, конзистентни со целите на оваа Конвенција и во согласност со темелните принципи на своето домашно право, за да се зајакне транспарентноста при финансирањето на кандидатури за избрани јавни функции и, кога е соодветно, за финансирањето на политичките партии“. Види, исто така, став 159 од 2010 [Заедничко упатство на ОДИХР/Венецијанската комисија за политички партии](#).

број радиодифузери, вклучувајќи над 15 телевизиски канали со национален опфат, делуваат во земјата. Телевизијата е првенствен извор на политички информации.

Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот ги отпочна активностите за мониторинг на медиумите на 3 септември.⁴² Во тек на периодот на мониторинг, медиумите им понудија на граѓаните опширни информации поврзани со референдумот. Спотови од кампањата беа редовно емитувани на приватните медиуми, почнувајќи од 8 септември. Јавните медиуми не беа обврзани да обезбедат бесплатно медиумско време.

Медиумите генерално обезбедија фер покривање. Сепак, тоа што немаше никаква кампања “Против“, во комбинација со кампањата “Бојкот“ што се водеше првенствено на социјалните медиуми, ја усложни можноста на информативните медиуми да имаат правично покривање на обете страни на кампањата. Како резултат на ова, кај сите радиодифузери, јасно доминираа гледиштата изразени од кампањата „За“.

Информациите поврзани со “Против“ или “Бојкот“, вклучувајќи критички гледишта за договорот или за ЕУ и НАТО, ретко надминуваа 10 проценти од медиумскиот простор наменет за прашања поврзани со референдумот, во информативните програми на секој од мониторираните телевизиски канали. Информациите поврзани со кампањата „За“ и прилозите што презентираа гледишта наклонети или неутрални кон ЕУ и НАТО, на повеќето канали изнесуваа околу 50 проценти.⁴³ Покрај ова, сите канали посветија значаен дел од медиумското време на информации за гласачите и други подробности од референдумскиот контекст и процес.

Информациите што ги фалеа придобивките од интеграцијата во ЕУ и НАТО беа опширно презентирани во медиумите, особено во информативните програми, преку покривање на кампањските активности на владата и честите државнички посети од функционери од ЕУ и НАТО. Позитивно е што повеќето мониторирани телевизиски канали организираа специјални програми посветени на поширокиот контекст на референдумот, и претставија разновидни гледишта во врска со договорот кој беше предмет на референдумското прашање.⁴⁴

Регулативата усвоена од Агенцијата за аудио и аудиовизуелни и медиумски услуги (АВМУ) повика на еднаква распределба на јавно финансираното медиумско време, со најмногу четири и половина минути по час, за секоја страна. Сепак, повеќето медиуми кои емитуваа платени реклами не секогаш ги почитуваа овие ограничувања, распределувајќи

⁴² Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот ги мониторираше програмите во ударните термини (18:00-24:00) емитувани од јавните ТВ-каналы *MPT1*, *MPT2*, и *Собраниски канал* и приватните ТВ-каналы *Алфа*, *Алсат-М*, *Канал 5*, *Сител*, *Телма*, и *ТВ 24 Вести*. Исто така, беа мониторирани и информативните програми и сегментите на платено рекламирање на *TV21*.

⁴³ *ТВ Алфа* распредели значителен дел од медиумското време на кампањата „За“, но нејзиното покривање и коментарите на нејзините новинари беа главно критички. *ТВ Алфа* беше, исто така, единствениот канал што сегашната влада ја презентираше во негативна светлина. Портретирањето на владата и на политичките актери од страна на други ТВ-каналы најчесто беше неутрално.

⁴⁴ Дебатни програми поврзани со референдумот имаше на следниве мониторирани телевизиски каналы: *MPT1*, *MPT2*, *Алфа*, *Алсат-М*, *Канал 5*, *Телма*, *ТВ 24 Вести* и *ТВ 21*. Особено разновидно покривање на прашањата за референдумот беше понудено во политичката емисија *360 степени* што се емитува на *Алсат-М*.

поголем дел на кампањата „За“.⁴⁵ Покрај официјалната референдумска кампања, беа промовирани и спотови што ја промовираа ЕУ и нејзините придобивки, како дел од официјалната кампања на ЕУ („ЕУ за тебе“). Организациите од граѓанското општество исто така го промовираа членството во ЕУ и НАТО во платени политички реклами. Во отсуство на пратеници кои се залагаа за “Против“ или “Бојкот“, во медиумите беа емитувани само јавно финансираните реклами што ја промовираа кампањата „За“, Сепак, на крајот на кампањата, вонпарламентарната партија *Глас за Македонија* спроведе ограничена платена јавна кампања што го промовираше бојкотирањето.

ААВМУ ги мониторираше радиодифузните медиуми од 10 септември. На 14 септември, агенцијата даде изјава за да ги предупреди медиумите дека времето распределено за рекламите „За“ ги надминува дозволените ограничувања и ги предупреди радиодифузерите да ја почитуваат законската рамка и упатството на ААВМУ. Според првиот извештај за мониторингот, од 25 септември, ААВМУ казни две радиодифузни куќи за непочитување на одредбите за платено рекламирање.⁴⁶

Приговори и жалби

Законот за референдум им дава на сите гласачи право да поднесат до ДИК приговори поврзани со неправилностите во процедурите на денот на гласањето и со сумирањето, во рок од 24 часа.⁴⁷ Сепак, ДИК усвои регулатива за разрешување на спорови поврзани со референдумот, која ја стесни правната основа за граѓаните да поднесуваат приговори. Според оваа регулатива, гласачите можат да поднесат приговор ако се вклучени во избирачкиот список, ако биле присутни на избирачкото место и побарале неправилноста да се внесе во записниците на односните ИО или ОИК. Законската основа за ДИК да го ограничи поднесувањето приговори е нејасна. На акредитираните набљудувачи им е со закон дозволено да внесуваат забелешки во записникот на ИО, но немаат право да поднесуваат приговори.

Согласно со Законот за референдум, одлуките на ДИК поврзани со процедурите на денот на гласањето и со резултатите може да се обжалат до Врховниот суд, во рок од 48 часа. Овој механизам се разликува од Изборниот законик, според кој Управниот суд е највисока инстанца за разрешување изборни спорови.⁴⁸ Покрај ова, тоа што надлежноста за жалбите во

⁴⁵ И ДИК и ААВМУ презентираа контрадикторни инструкции во врска со пристапот на засегнатите страни во референдумот кон платеното рекламирање. Упатството на ААВМУ пропиша дека радио и телевизиските станици можат да посветат најмногу 9 минути по час на рекламите во врска со референдумот, време достапно на сите учесници во кампањата, без спотови од кампањата да се емитуваат надвор од тие 9 минути. Спротивно на ова, регулативата на ДИК наведува дека само на Собранието треба да му се распредели наменското медиумско време за кампањата, додека другите ентитети може да се рекламираат во рамки на редовните комерцијални термини за рекламирање. Понатаму, собраниската координативна комисија за спроведување на референдумот заведе став дека 71 пратеник кои се „За“ на референдумот, претставуваат 59 проценти од пратениците, и имаат право да користат 59 проценти од времето распределено за платената кампања. Повеќето мониторираните медиуми ја следеа оваа позиција, а повремено ги надминуваа временските ограничувања поставени од ААВМУ, за спотовите „За“.

⁴⁶ ААВМУ заклучи дека 1ТВ не ги почитуваше дозволените временски ограничувања за емитување на рекламните пораки „За“ референдумот, а ТВ Сонце емитуваше рекламни пораки поврзани со бојкотот на референдумот во своите информативни програми.

⁴⁷ ОИК немаат надлежност за приговорите за референдумот.

⁴⁸ Министерката за правда ја информираше Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот дека оваа жалбена патека е исход на застарениот Закон за референдум, донесен пред да постои Управниот суд.

врска со регистрацијата на гласачите се префрли на Врховниот суд, се чини дека нема законска основа.⁴⁹

ДИК прими 12 формални приговори пред денот на референдумот, за кои се решаваше на затворени седници⁵⁰. Во исто време, ДИК прими различни комуникации, вклучително и за тоа дали на референдумот се применливи одредбите од Изборниот законик и Законот за финансирање на политичките партии.⁵¹ Покрај ова, неколку приговори беа поднесени и до Јавниот обвинител, вклучително и за оспорување на законитоста на некои одлуки на ДИК.

Уставниот суд прими три иницијативи што ја оспоруваа одлуката на Собранието да одржи референдум, доведувајќи ги во прашање, меѓу другото, формулацијата и сложената природа на референдумското прашање, консултативната природа на референдумот, и тоа што не се објаснети уставните промени предвидени со договорот.⁵² Овие иницијативи беа отфрлени со мнозинство гласови, со дебата за слабостите во формалностите на одлуката да се одржи референдумот и во формулацијата на прашањето, но одлучи дека тие не претставуваат неуставност.⁵³ Мнозинството наведуваше дека иако Законот за референдум бара обврзувачки референдум за приклучување на меѓународна заедница или сојуз, тековниот консултативен референдум не спречува да се свика иден референдум. Покрај ова, беше одлучено дека референдумското прашање беше јасно, бидејќи содржаните прашања се меѓусебно поврзани.

Граѓански и меѓународни посматрачи

Изборниот законик и регулативата на ДИК предвидуваат набљудување на референдумот од страна на меѓународни и граѓански набљудувачи. Според законската рамка, само овластениот предлагач на референдумот, во овој случај – Собранието, смее да назначи специјален претставник што ќе ја набљудува работата на референдумската администрација во секој одбор и на избирачко место. И покрај барањето од ВМРО-ДПМНЕ, Собранието не назначи никого. Неколку политички партии се пожалија на Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот дека правилата за набљудување на референдумот им го ускратиле правото да набљудуваат. Исклучувањето на партиски набљудувачи на гласачките места, во комбинација со отсуството со членови на ИО номинирани од партиите, отстапи од севкупната транспарентност на процесот и можеби не беа конзистентни со обврските што произлегуваат од членството во ОБСЕ и меѓународната добра пракса.⁵⁴

⁴⁹ Според Изборниот законик, жалбите против одлуките на ДИК поврзани со регистрацијата на гласачите се разгледуваат пред Управниот суд. Законот за референдум не предвидува надлежност на Врховниот суд за приговори во врска со регистрацијата на гласачите. Секција II.3.3.c. од [Кодексот на добри практики за референдуми](#) наведува дека „жалбената процедура и, особено, овластувањата и надлежностите на различните органи треба да се јасно регулирани со закон, за да се одбегне конфликт на надлежностите (без оглед дали позитивни или негативни)“.

⁵⁰ Поплаки поврзани со исклучувањето од специјалните листи на гласачи што гласаат во својот дом.

⁵¹ Иницијативата беше поднесена од политичката партија *Левица* и од организацијата *Светски македонски конгрес*, во врска со користењето на сметките на политичките партии за кампањата, присуството на партиски набљудувачи на избирачките места, водење кампања од страна на странци, финансирање на кампањата од државниот буџет и наводно заплашување на гласачите.

⁵² Приговорите беа поднесени од *Левица*, *Светскиот македонски конгрес* и едно приватно лице.

⁵³ Според изјавите на судиите во тек на отворената седница, седум од девет судии ја поддржаа уставноста на референдумот. Одмерувањето на аргументите и гласањето не беа јавни, а текстот на одлуката сз уште не е достапен.

⁵⁴ Во став 8 од Копенхашкиот документ на ОБСЕ, од 1990 година, земјите-членки препознаваат дека „присуството на набљудувачи, и странски и домашни, може да го подобри изборниот процес за државите во кои се одвиваат изборите“ и се обврзаа да покануваат набљудувачи „од сите соодветни приватни институции и организации што можеби би сакале да ги набљудуваат изборите кај нив“. Според Секцијата I.3.2.a.x. од Кодексот на добри практики за референдуми, „на избирачките места мора да има претставници на извесен број партии, како и присуство на набљудувачи назначени од нив, или од други групи кои зазеле став кон прашањето ставено на гласање ...“.

ДИК акредитираше околу 493 меѓународни и 11927 граѓански набљудувачи. Две мошне етаблирани граѓански набљудувачки организации распоредија набљудувачи набљудувачи за кампањата и за процедурите на денот на гласањето. На денот на референдумот, МОСТ распореди 1,500 набљудувачи, вклучувајќи некои мобилни тимови, и спроведуваше паралелна активност на сумирање на резултатите. ЦИВИЛ – Центар за слобода распореди 250 акредитирани набљудувачи. На крајниот рок за регистрирање, беа акредитирани уште две дополнителни организации, Македонската платформа против сиромаштија (МППС), со 3736 набљудувачи и Агенцијата за граѓански политики и иницијативи (ИДУЛСЈ) со 5574 набљудувачи.

Денот на референдумот

Раното гласање и денот на референдумот минаа регуларно и без поголеми неправилности. Процесот на денот на референдумот беше добро организиран и професионално администриран. Процедурите за гласање, пребројување и сумирање беа генерално добро почитувани, а беше обезбедена и транспарентност на процесот.

Граѓанските набљудувачи беа присутни на 90 проценти од набљудуваните избирачки места и центри за сумирање. Сепак, набљудувачите на ММНР забележаа широк распространета забуна околу идентитетот на организациите претставувани од некои од домашните набљудувачи. (Иако немаше овластени претставници акредитирани од ДИК, на 91 избирачко место граѓанските набљудувачи или не можеа да ја идентификуваат нивната организација, или нивните должности како набљудувачи. Во некои случаи, некои набљудувачи се претставуваа како овластени претставници на Собранието, на политичките партии или на ОИК, иако набљудувачите на ММНР утврдија дека голем број од нив биле акредитирани преку Македонската платформа против сиромаштија (МППС) или Агенцијата за граѓански политики и иницијативи (IDULSJ).⁵⁵ Исто така, имаше неколку инциденти на заплашување на гласачите, преку снимање на гласачите на избирачките места.

Раното гласање беше спроведено на 29 септември, за гласачите кои гласаа во своите домови, и оние што се во домашен притвор или во затвор. Раното гласање беше набљудувано во сите 13 затвори во земјата и во 69 ИО.⁵⁶ Свкупно, процесот беше оценет како добар или многу добар при 92 проценти од набљудувањата. Сепак, во два затвори и во пет ИО процесот беше оценет негативно. Тајноста на гласот не беше обезбедена во 5 набљудувања. Граѓанските набљудувачи беа присутни при 45 проценти од набљудувањата.

На денот на референдумот, ММНР го оцени отворањето како добро или многу добро кај 72 од 75 набљудувања. Иако беа следени повеќето процедури, во 15 случаи набљудувачите забележаа дека гласачката кутија не беше покажана на набљудувачите пред да се запечати, а во 13 случаи протоколот за отворање не беше пополнет пред да се отвори гласачкото место.

Набљудувачите на ММНР беа во можност да го набљудуваат процесот на гласање без ограничувања, а нивната оценка беше позитивна во 98 проценти од случаите. Гласачките процедури се следеа, а процесот беше транспарентен. Нема поголеми неправилности. Со две третини од набљудуваните ИО претседаваше жена. За да се олесни остварувањето на гласачките права на лицата со оштетен вид, тактилна рамка со Брајово писмо беше на располагање на 94 проценти од набљудуваните избирачки места. При 13 проценти од

⁵⁵ Голем број од нив се идентификуваа како партиски набљудувачи, било за СДСМ или за ВМРО ДМПНЕ.

⁵⁶ Вкупно имаше 2,041 гласачи регистрирани за гласање во нивните домови, а се регистрираа и 1,558 затвореници.

набљудувањата, на некои гласачи им беше одречено правото да гласаат, зашто не биле на избирачкиот список или не поседувале важечки лични документи. Иако над половината од набљудуваните гласачки места не беа независно достапни, распоредот во просториите на избирачките места генерално беше соодветен за лицата со попреченост.

ММНР го набљудуваше процесот на пребројување на 80 гласачки места. Иако оценката беше позитивна, набљудувачите на ММНР забележаа дека не сите процедури беа спроведени целосно, или според пропишаниот редослед. На пример, проверката на бројот на потписите во избирачкиот список во однос на бројот на неискористени гласачки ливчиња не беше завршена пред отворањето на гласачката кутија во 40 проценти од случаите. Во пребројувањето учествуваа и лица што не биле членови на ИО, главно граѓански набљудувачи, во 12 проценти од набљудувањата. На 47 избирачки места, гласачки ливчиња беа поништени бидејќи биле означени со друга ознака, а не со круг, иако намерата на гласачот била јасна.⁵⁷

Севкупната оценка на процесот на сумирање во сите 68 набљудувани ОИК беше позитивна, со процедури главно почитувани на транспарентен начин. Претседавачот на ИО беше придружуван од набљудувач, кој се претстави како партиски претставник, кога ги пренесуваше изборните материјали до ОИК во 22 случаи. Корекциите во протоколот за резултатите не се правеа доследно во една или друга ОИК; зашто некои спроведуваа пребројувања одново, а други го разрешуваа несовпаѓањето со менување на протоколите, без пребројување одново.

На денот на референдумот ДИК прими околу 40 приговори поднесени од граѓани кои не можеле да ги најдат своите имиња на избирачките списоци.⁵⁸ ДИК ги одби сите приговори, велејќи дека крајниот рок за внесување записи во избирачкиот список е истечен.⁵⁹ Како позитивен чекор, за разлика од поплаките пред денот на референдумот, одлуките на ДИК за приговорите од референдумскиот ден беа вчитани во електронскиот систем за управување со поплаките, што придонесе кон транспарентноста на процесот. Сепак, ДИК и натаму ги насочуваше гласачите да се жалат на нејзините одлуки до Врховниот суд, со тоа загрозувајќи го нивното право на правен лек.⁶⁰

⁵⁷ Член 115 од Изборниот законик вели дека гласачкото ливче треба да се смета за важечко доколку намерата на гласачот може да се утврди веродостојно и недвосмислено.

⁵⁸ Народниот правобранител прими слични приговори преку бесплатната телефонска линија за пријавување нерегуларности.

⁵⁹ Законот не дозволува додавање гласачи на избирачките списоци по завршувањето на периодот на јавен увид.

⁶⁰ Секоја одлука на ДИК за приговорите го идентификуваше Врховниот суд како наредна инстанца. Пред денот на референдумот, Врховниот суд донесе одлука дека нема правна основа да решава по жалбите околу регистрацијата на гласачите.

ИНФОРМАЦИИ ЗА МИСИЈАТА И БЛАГОДАРНОСТ

Скопје, 1 октомври 2018 – Оваа изјава за прелиминарни наоди и заклучоци е резултат на заеднички потфат што ги опфати Канцеларијата на ОБСЕ за демократски институции и човекови права (ОДИХР) и Парламентарното собрание на Советот на Европа (РАСЕ). Се изврши проценка дали референдумот ги исполни обврските што произлегуваат од членството во ОБСЕ, во Советот на Европа, како и други меѓународни обврски и стандарди, како и националното законодавство. Обете институции вклучени во оваа Меѓународна мисија за набљудување на референдумот (ММНР) ја одобрија Декларацијата од 2005 за принципите за меѓународните набљудувачи на избори.

Амбасадорот Јан Петерсен е шеф на Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот, распоредена од 26 август. Г-дин Штефан Шенах ја предводеше делегацијата на РАСЕ.

Оваа изјава за прелиминарни наоди и заклучоци се дава пред завршувањето на референдумскиот процес. Завршната оценка на референдумот ќе зависи, делумно, од спроведувањето на преостанатите фази на процесот, вклучувајќи го објавувањето на резултатите и постапувањето по можните приговори или жалби после денот на референдумот. ОДИХР ќе издаде сеопфатен завршен извештај, вклучувајќи и препораки за можните подобрувања, околу осум седници по завршувањето на референдумскиот процес. РАСЕ ќе го презентира својот извештај на својот Постојан комитет на Бирото на РАСЕ во Хелсинки, на 22 ноември 2018.

Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот опфаќаше 13 експерти во главниот град и 20 долгорочни набљудувачи распоредени ширум земјата. На денот на референдумот беа распоредени 206 набљудувачи од 35 земји, вклучувајќи 198 долгорочни и кусорочни набљудувачи распоредени од ОДИХР, како и осумчлена делегација на РАСЕ. Отворањето се набљудуваше на 77, а гласањето се набљудуваше на 896 гласачки места ширум земјата. Пребројувањето се набљудуваше на 81 избирачки места, а сумирањето во 73 ОИК.

ММНР сака да им заблагодари на властите за нивната покана да го набљудува, како и на Државната изборна комисија за нејзината помош. ММНР, исто така, ја изразува својата благодарност до другите институции, политички партии, медиуми и организации од граѓанското општество, како и на претставниците на меѓународната заедница за нивната соработка.

За натамошни информации, ве молиме контактирајте со:

- Амбасадорот Јан Петерсен, Шеф на Мисијата на ОДИХР за набљудување на референдумот, во Скопје, (+389 72 443 752);
- Томас Рајмер, Портпарол на ОДИХР (Thomas.rzmer@odihr.pl или +48 609 522 266), или Кира Касталдо, Советник на ОДИХР за избори, во Варшава (+48 603 638 999);
- Богдан Торкаториу, РАСЕ, (+33 650 39 29 40) ;

Адреса на Мисијата за набљудување на референдумот на ОДИХР:

Никола Кљусев 6, 1000 Скопје

Тел: +389 2 3222558; Факс: +389 2 3226776; е-пошта: office@odihr.mk

*Англиската верзија на овој извештај е единствениот официјален документ.
Доступни се неофицијални преводи на македонски и на албански јазик.*